

MAKTAB RAHBARLARI VA PEDAGOG XODIMLARDA MEDIASAVODXONLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Nishanova Aziza Mirzahmadovna

Turan International University

Jo'rabekova Dilnoza Javlonbek qizi

S-B.T. 22-03 guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy axborot muhitida maktab rahbarlari va pedagog xodimlarning mediasavodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy asoslari, mazmuni va amaliy yo'nalishlari tahlil qilinadi. Mediasavodxonlikning tarkibiy qismlari yoritilib, uni shakllantirish jarayonida uchraydigan muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: mediasavodxonlik, pedagog xodimlar, maktab rahbari, axborot muhiti, dezinformatsiya, tanqidiy fikrlash, raqamli kompetensiya, media ta'lim.

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические основы, содержание и практические направления развития навыков медиаграмотности руководителей школ и педагогических работников в современной информационной среде. Раскрываются основные компоненты медиаграмотности, обосновываются проблемы, возникающие в процессе её формирования, а также пути их решения и преодоления.

Ключевые слова: медиаграмотность, педагогические работники, руководитель школы, информационная среда, дезинформация, критическое мышление, цифровая компетентность, медиаобразование.

Abstract. This article analyzes the theoretical foundations, content, and practical directions for developing media literacy skills among school leaders and teaching staff in the modern information environment. The key components of

media literacy are examined, and the problems encountered in the process of its development, as well as ways to overcome them, are substantiated.

Keywords: media literacy, teaching staff, school leader, information environment, disinformation, critical thinking, digital competence, media education.

Kirish

Bugungi kunda axborot oqimining tez o'sishi, ijtimoiy tarmoqlar va onlayn platformalarning kundalik hayotga chuqur kirib borishi ta'lim tizimi oldiga yangi talablarni qo'ymoqda. Axborot endi faqat darslik va rasmiy manbalar orqali emas, balki yuzlab raqamli kanallar orqali katta hajmda va juda tez tarqalmoqda. Bunday sharoitda yolg'on, buzib ko'rsatilgan yoki noto'liq ma'lumotni haqiqiy axborotdan ajrata olish qobiliyati har bir inson, ayniqsa ta'lim jarayoni ishtirokchilari uchun muhim kompetensiyaga aylandi. Shu bois mediasavodxonlik XXI asr pedagogik madaniyatining ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaralmoqda.

O'zbekistonda ta'lim sohasini raqamlashtirish, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida axborot texnologiyalarini joriy etish ishlari izchil davom etmoqda [2]. 2020-yilda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun ham ta'lim jarayonida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish masalalarini qamrab oladi [1]. Biroq texnologik infratuzilmaning mavjudligi o'z-o'zidan media muhitda to'g'ri yo'nalish olish malakasini ta'minlamaydi. O'quvchilarga mediasavodxonlikni o'rgatish uchun avvalo maktab rahbarlari va o'qituvchilarning o'zlari bu sohada yetarli darajada tayyor bo'lishi lozim.

Tadqiqotning maqsadi maktab rahbarlari va pedagog xodimlarda mediasavodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirishning mazmuni, yo'nalishlari va samarali usullarini aniqlashdan iborat. Maqsadga erishish uchun mediasavodxonlik tushunchasining mohiyati o'rganildi, uning pedagogik faoliyatdagi ahamiyati tahlil qilindi va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Mediasavodxonlik tushunchasining mohiyati

Mediasavodxonlik tushunchasi ilmiy adabiyotlarda turlicha talqin qilinadi. Bakingem uni media ta'limning natijasi sifatida, ya'ni media matnlarni tushunish, tahlil qilish va ularni mustaqil yaratish qobiliyati deb izohlaydi [5]. Livingston mediasavodxonlikni axborotga kirish, uni tahlil qilish, baholash va ijodiy yaratish qobiliyati sifatida ta'riflaydi [6]. Xobbs esa uni kirish, tahlil, yaratish, mulohaza yuritish va harakat qilishdan iborat kommunikativ kompetensiyalar majmui sifatida qaraydi [4]. Potter mediasavodxonlikni insonga media ta'sirini ongli ravishda boshqarish imkonini beruvchi qarashlar va ko'nikmalar to'plami deb hisoblaydi [7].

Xalqaro tashkilotlar ham bu masalaga alohida e'tibor qaratgan. YUNESKO tomonidan o'qituvchilar uchun ishlab chiqilgan media va axborot savodxonligi o'quv dasturi mediasavodxonlik, axborot savodxonligi va raqamli savodxonlikni yagona kompetensiyalar tizimi sifatida taqdim etadi [3]. Koltay ham bu uch tushunchaning o'zaro yaqin va bir-birini to'ldiruvchi ekanini ta'kidlaydi [8]. Rus tilidagi ilmiy adabiyotda esa media ta'limning tarixi, nazariyasi va metodikasi Fedorov asarlarida keng yoritilgan [9].

Mavjud yondashuvlarni umumlashtirib, pedagog xodimlar mediasavodxonligining quyidagi tarkibiy qismlarini ajratish mumkin. Birinchisi, media manbalarni izlash va ular orasidan ishonchlilarini tanlash ko'nikmasi. Ikkinchisi, axborotni tahlil qilish va tanqidiy baholash, ya'ni muallif kimligi, maqsadi, dalillari va manfaatdorligini aniqlash qobiliyati. Uchinchisi, o'quv va tashkiliy maqsadlarda media mahsulot (taqdimot, video, post, e'lon) yaratish ko'nikmasi. To'rtinchisi, axborot xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va media etikasiga rioya etish madaniyati. Beshinchisi, media kontentning o'quvchilar va jamoatchilik fikriga ta'sirini anglash.

Mediasavodxonlikning pedagogik faoliyatdagi ahamiyati

Maktab rahbarlari va pedagoglar bir vaqtning o'zida axborot iste'molchisi, tarqatuvchisi va yaratuvchisi vazifasini bajaradi. Zamonaviy maktab ijtimoiy

tarmoqlarda rasmiy sahifa yuritadi, ota-onalar bilan messenjerlar orqali muloqot qiladi, tadbirlar haqida onlayn xabar beradi. Bunday muloqotda noto'g'ri yoki tekshirilmagan ma'lumot tez tarqalib, muassasa obro'siga putur yetkazishi mumkin. Shu sababli rahbar va pedagog axborotni tarqatishdan oldin uning aniqligini tekshirishi, media xabarlarining huquqiy va axloqiy jihatlarini bilishi shart.

Wardle va Derakhshan axborot buzilishining uch turini farqlaydi: beixtiyor xato ma'lumot, ataylab tarqatilgan yolg'on axborot hamda haqiqiy, ammo zarar yetkazish maqsadida ishlatilgan ma'lumot [10]. Ushbu farqni bilgan pedagog o'quvchilar orasida tarqalayotgan mish-mishlar, sarlavhabozlik va manipulyativ kontentga to'g'ri baho bera oladi. Rahbar uchun mediasavodxonlik boshqaruv qarorlarining sifatiga ham bevosita ta'sir qiladi: qaror qabul qilishda ishlatiladigan statistik ma'lumot, yangilik yoki tavsiyaning manbasi tekshirilmasa, xato xulosalar chiqarilishi ehtimoli ortadi.

Bundan tashqari, pedagog o'quvchilar uchun shaxsiy namuna hisoblanadi. O'qituvchi media axborotga tanqidiy yondashsa, manbaga havola bersa va ijtimoiy tarmoqlarda mas'uliyatli xatti-harakat namoyon etsa, o'quvchilarda ham shunday odat shakllanadi. Aksincha, pedagogning o'zi tekshirilmagan ma'lumotni ulashsa, mediasavodxonlikni o'rgatish borasidagi barcha harakatlar samarasiz bo'ladi. Kiberbezorilik, shaxsiy ma'lumotlarning oshkor bo'lishi va zararli kontent kabi xavflarga qarshi kurashda ham birinchi navbatda katta avlod vakillarining tayyorgarligi hal qiluvchi ahamiyatga ega.

So'nggi yillarda sun'iy intellekt vositalarining keng tarqalishi mediasavodxonlikning ahamiyatini yanada oshirdi. Matn, tasvir, audio va videoni avtomatik yaratish imkoniyati haqiqiyga juda o'xshash, biroq soxta kontent paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Pedagog va maktab rahbari bunday kontentni ko'r-ko'rona ishonib qabul qilmasligi, uning belgilarini bilishi va o'quvchilarga ham shunga o'rgatishi kerak. Shu bilan birga, sun'iy intellekt vositalaridan o'quv

jarayonida foydalanish qoidalari, ularning taqdim etgan natijalarini tekshirish va mualliflik halolligi masalalari ham mediasavodxonlik doirasida o'rganilishi lozim.

Ko'nikmalarni rivojlantirish yo'nalishlari va usullari

Tahlillar ko'rsatadiki, pedagog xodimlarda mediasavodxonlikni rivojlantirish tizimli va bosqichma-bosqich amalga oshirilganda samarali bo'ladi. Birinchi bosqichda diagnostika o'tkaziladi: so'rovnoma va test yordamida pedagoglarning media va axborot sohasidagi bilim hamda ko'nikmalari darajasi aniqlanadi. Natijalar asosida har bir jamoa uchun ehtiyojga mos dastur tuziladi.

Ikkinchi bosqichda malaka oshirish kurslari va maktab ichidagi seminarlarga mediasavodxonlik moduli kiritiladi. Modul mazmuni nazariy bilimlar bilan cheklanmasdan, amaliy topshiriqlarga tayanishi kerak. Masalan, pedagoglar bitta xabarning turli manbalardagi talqinlarini solishtiradi, muallif va nashr sanasini aniqlaydi, rasm yoki videoning dastlabki manbasini qidiradi, faktlarni tekshirish vositalaridan foydalanishni mashq qiladi. Manbani baholashda quyidagi savollar tayanch bo'lib xizmat qiladi: axborotni kim yaratgan, nima maqsadda, qanday dalillarga tayangan, boshqa ishonchli manbalar uni tasdiqlaydimi.

Uchinchi yo'nalish maktab ichida tajriba almashish madaniyatini shakllantirishdir. Metodik birlashmalar va pedagogik kengashlarda media muhitdagi real holatlar, masalan, ota-onalar guruhida tarqalgan yolg'on xabar yoki maktab nomidan yuritilgan noto'g'ri sahifa muhokama qilinadi. Yosh o'qituvchilarning raqamli ko'nikmalari va tajribali pedagoglarning kasbiy mahoratini uyg'unlashtiruvchi ustoz-shogird shakli ham yaxshi natija beradi.

To'rtinchi yo'nalish maktabning media siyosatini ishlab chiqishni nazarda tutadi. Unda rasmiy sahifalarni yuritish tartibi, o'quvchilarning suratlari va shaxsiy ma'lumotlarini e'lon qilish qoidalari, axborot tarqatishdan oldin tekshiruv tartibi va mas'ul shaxslar belgilanadi. Beshinchi yo'nalish ota-onalar bilan hamkorlikdir: ularga mediasavodxonlikka doir tavsiyalar berish, uchrashuvlar va onlayn xabarnomalar orqali oilada xavfsiz axborot muhitini yaratishga ko'maklashish

lozim. Nihoyat, mediasavodxonlik alohida fan doirasida emas, balki barcha fanlar mazmuniga singdirilishi kerak. Tarix, ona tili, informatika va boshqa fanlarda axborot manbalari bilan ishlash topshiriqlari berilishi bu jarayonni tabiiy holga keltiradi.

Mediasavodxonlik darajasini baholash mezonlari

Rivojlantirish ishlarining natijadorligini aniqlash uchun mediasavodxonlik darajasini baholashning aniq mezonlari zarur. Mezonlarni uchta guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruh bilim mezonlari bo'lib, ular pedagogning media turlari, axborot manbalarining ishonchlilik belgilari, dezinformatsiya shakllari va axborot xavfsizligi qoidalarini bilish darajasini ko'rsatadi. Ikkinchi guruh amaliy ko'nikmalarni qamrab oladi: xabarni bir necha manba orqali tekshirish, media matnning yashirin maqsadini aniqlash, taqdimot, video yoki axborot xati kabi mahsulotlarni sifatli tayyorlash. Uchinchi guruh qadriyat va xulq-atvor mezonlaridan iborat bo'lib, unda mas'uliyatli muloqot, mualliflik huquqiga hurmat, boshqalarning shaxsiy hayoti daxlsizligini himoya qilish kabi jihatlar baholanadi.

Baholash jarayonini yil davomida bir necha bor, boshlang'ich, oraliq va yakuniy bosqichlarda o'tkazish maqsadga muvofiq. Bunda faqat test natijalari bilan cheklanmasdan, portfolio, kuzatuv va o'z-o'zini baholash usullaridan ham foydalanish kerak. Olingan natijalar pedagoglarni jazolash uchun emas, balki keyingi o'quv faoliyatini rejalashtirish va har bir xodimga individual yordam ko'rsatish uchun ishlatilsa, jamoada ishonchli va ochiq muhit yaratiladi. Rahbarning o'zi ham bu jarayonda faol ishtirok etib, o'z ko'nikmalarini muntazam yangilab borishi jamoa uchun ijobiy namuna bo'ladi.

Uchraydigan muammolar va ularning yechimlari

Amaliyotda mediasavodxonlikni rivojlantirishga bir qator omillar to'sqinlik qiladi. Pedagoglarning hujjatlar va dars yuklamasi bilan band bo'lishi, malakali trener va metodik materiallarning yetarli emasligi, ayrim xodimlarning raqamli texnologiyalarga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishi, shuningdek, bu

ko'nikmani ikkinchi darajali deb hisoblash shular jumlasidandir. Bu muammolarni hal etish uchun qisqa muddatli mikro-modullar, maktabning o'z ichki resurslaridan foydalanish, tajribali hamkasblarning ustozlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash va natijalarni rag'batlantirish choralari samarali hisoblanadi. Muhimi, mediasavodxonlik bir martalik tadbir emas, balki muntazam davom etadigan jarayon sifatida tashkil etilishi kerak, chunki media muhit har kuni o'zgarib boradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, mediasavodxonlik maktab rahbarlari va pedagog xodimlarning kasbiy kompetensiyasida markaziy o'rin tutadi. U axborotni to'g'ri qidirish, tanqidiy baholash, mas'uliyat bilan yaratish va tarqatish, shuningdek, media xavflardan himoyalash qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish diagnostika, amaliy o'qitish, tajriba almashish, maktab media siyosatini yaratish, ota-onalar bilan hamkorlik va fanlararo integratsiya kabi yo'nalishlarni uyg'unlashtirishni talab etadi. Pedagoglar mediasavodxon bo'lgandagina ular o'quvchilarni axborot muhitida mustaqil, tanqidiy fikrleydigan va mas'uliyatli shaxs sifatida tarbiyalay oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni.
3. Wilson C., Grizzle A., Tuazon R., Akyempong K., Cheung C.-K. Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. Paris: UNESCO, 2011. 192 p.
4. Hobbs R. Digital and Media Literacy: Connecting Culture and Classroom. Thousand Oaks: Corwin Press, 2011. 240 p.
5. Buckingham D. Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. Cambridge: Polity Press, 2003. 224 p.

6. Livingstone S. Media Literacy and the Challenge of New Information and Communication Technologies // The Communication Review. 2004. Vol. 7, No. 1. P. 3–14.
7. Potter W.J. Media Literacy. 9th ed. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2018. 528 p.
8. Koltay T. The Media and the Literacies: Media Literacy, Information Literacy, Digital Literacy // Media, Culture & Society. 2011. Vol. 33, No. 2. P. 211–221.
9. Fedorov A.V. Mediaobrazovanie: istoriya, teoriya i metodika. Rostov-na-Donu: Izd-vo TsVVR, 2001. 708 s.
10. Wardle C., Derakhshan H. Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making. Strasbourg: Council of Europe, 2017. 109 p.